

**BOSHLANG‘ICH SINIF DARSLIKLARIDAN O‘QUVCHILAR NUTQINI
O‘STIRISHDA IJODIY YONDOSHISH.**

Turanazarova Nilufar

Stajyor o‘qituvchi, Jizzax davlat pedagogika universiteti

Jizzax, O‘zbekiston

turanazarovanilufar@gmail.com

**ТВОРЧЕСКИЙ ПОДХОД К РАЗВИТИЮ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ ИЗ
УЧЕБНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ.**

Тураназарова Нилуфар

Преподаватель-стажер, Джизакский Государственный Педагогический

Университет

Джизак, Узбекистан

turanazarovanilufar@gmail.com

**CREATIVE APPROACH TO GROWING THE SPEECH OF STUDENTS
FROM ELEMENTARY SCHOOL TEXTBOOKS.**

Turanazarova Nilufar

Trainee teacher, Jizzakh State Pedagogical University

Jizzakh, Uzbekistan

turanazarovanilufar@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilar nutqini o‘stirishda darsliklardagi mavzuga doir barcha materiallardan foydalangan holda amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan usullar, nutq o‘stirishni rejali tashkil etish; nutqning (gap tuzish, so‘z birikmalari hosil qilish; uslubiy jihatdan so‘zlarni to‘g‘ri tanlash) ahamiyatli jihatlarini izohlash; pedagogik faoliyatda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida jonli muloqotni tashkil etish masalalari yoritilgan.

Kalit soʻz: Nutq, gap tuzish, soʻz birikmalari, nutq uslublari, ogʻzaki nutq, yozma nutq, adabiy til meʼyorlari, bilim, koʻnikma, malakalar.

Аннотация.

В данной статье рассматриваются методы развития речи младших школьников, реализуемые Мунк с использованием всего тематического материала учебников; планомерная организация речевого развития; трактовка значимых аспектов речи (построение предложения, формирование словарного запаса; методически правильный подбор слов); вопросы организации живого общения учителя с учеником в педагогической деятельности.

Ключевые слова: Речь, построение предложения, лексика, стили речи, устная речь, письменная речь, нормы литературного языка, знания, умения, навыки.

Abstract.

This article covers methods, planned Organization of speech cultivation; interpretation of significant aspects of speech (speech formation, vocabulary formation; methodically correct choice of words), the implementation of which is munkin, using all materials related to the topic in textbooks when growing speech of Elementary Students; Organization of live communication between teacher and student in pedagogical activity.

Key word: Speech, sentence structure, vocabulary, speech styles, oral speech, written speech, literary language norms, knowledge, skills, qualifications.

Nutq madaniyati avvalo, toʻgʻri, adabiy til meʼyorlariga amal qilgan holda soʻzlashdir. Nutq madaniyatining yuqori darajada shakllantirish madaniyatli shaxsni tarbiyalash demakdir. Yosh tarbiyalanuvchilar nutqini yaxshilash har biri katta yoshli insonlarning vazifasidir. Buning uchun talaffuzda, soʻz shakllaridan foydalanishda, jummalarni tuzishda xato qilmaslik uchun oʻquvchilar nutqini kuzatib borishimiz kerak.

Nutq madaniyati til ilmining nisbatan yosh sohasidir. Nutq oʻstirishga boʻlgan ehtiyoj mamlakatimizda yuz bergan tub ijtimoiy oʻzgarishlar taʼsiri ostida shakllandi. Faol ijtimoiy faoliyatga keng odamlarni jalb qilish ularning nutq madaniyatini oshirishga eʼtiborni yosh avlod nutqini rivojlantirishdan boshlanadi. Nutq oʻstirish ijtimoiy hodisa boʻlib, u jamiyat, fan va texnika, madaniy va adabiy

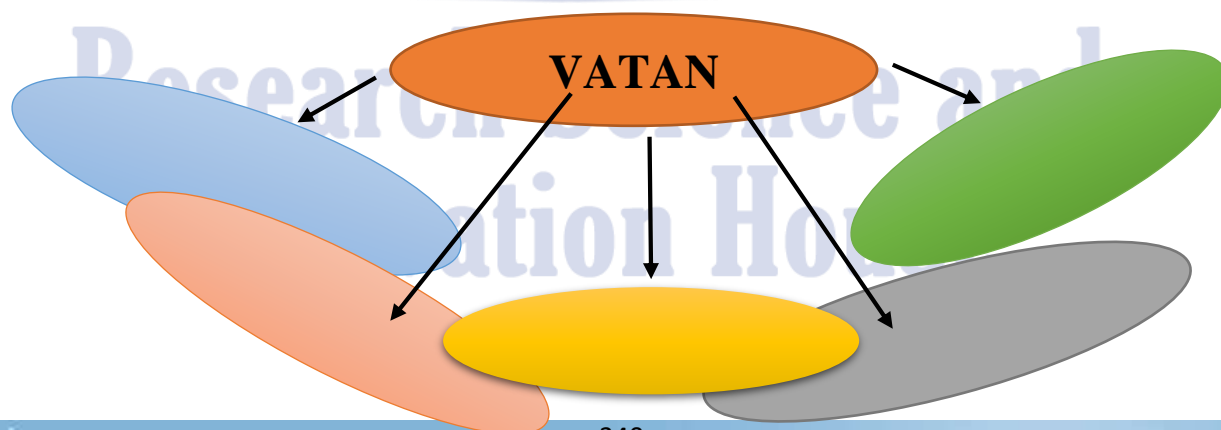
hayot rivoji bilan chambarchas bog‘liq holda amalga oshiriladi. O‘quvchilarining bilim saviyasi ortgan sari nutqi ham jilolanib, sayqallashib, nutq madaniyati qoidalari va me‘yorlariga muvofiq holda takomillashib boradi. Nutq o‘stirishda va rivojlantirishda darsliklardan tashqari adabiyot, san‘atning ham alohida o‘rni bor. Ayniqsa, adabiy tilni me‘yorlashtirish va nutq madaniyatini rivojlantirishda leksikografiya, xususan, izohli, imlo, talaffuz, o‘quv va boshqa maxsus lug‘atlar muhim ahamiyatga ega va ularning ilk qoidalari boshlang‘ich sinflardan oq tushuntirib boshlanadi.

XV asrdayoq o‘zbek adabiy tilining Nutq madaniyati va uning o‘ziga xos me‘yorlariga alohida e‘tibor berib boshlangan. Alisher Navoiy o‘zining butun hayotiy va ijodiy faoliyati bilan o‘z davri nutq madaniyatiga, nutq odobiga mislsiz hissa qo‘shgan bo‘lsa, keyingi davrda yashagan Bobur, Muhammad Solih, Gulxaniy, Nodira, Ogahiy, Furqat, Muqimiy va boshqa shoirlarning asarlari tilida ham o‘sha davr tili va nutq madaniyati ma‘lum darajada aks etgan. "Yaxshi so‘z — jon ozig‘i", "Bug‘doy noning bo‘lmasa ham, bug‘doy so‘zing bo‘lsin", "O‘ynab gapirsang ham o‘ylab gapir", "Har neni yemak — hayvonning ishi, har neni demak — nodonning ishi" kabi maqol va hikmatli so‘zlarning paydo bo‘lishi ham o‘zbek xalqida nutq madaniyatiga avvaldan e‘tibor kuchli bo‘lganidan darak beradi.

Nutqning qadimdan insoniyatning axbarot almashishdagi zaruriy ehtiyoji bo‘lganligini bilamiz va bu ehtiyoj zamonlar oshib ayni bizning davrda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmadi, shu sababli yangi avlod darsliklari ham ayni bugungi kun talablariga mos holatda nashr etilayotganligi so‘zimiz isbotidir.

2-sinf O‘qish savodxonligi mashq daftaridagi o‘quvchilar uchun “Vatanim-jannatmakon O‘zbekistonim” mavzusidagi topshiriqlarni oladigan bo‘lsak:

1-topshiriq. Vatan so‘ziga ta’rif bering.

2- topshiriq. Maqollarni mazmunan mos qismlar bilan bog'lang.

Vatanning tinch-

Vatan qadrini bilmagan

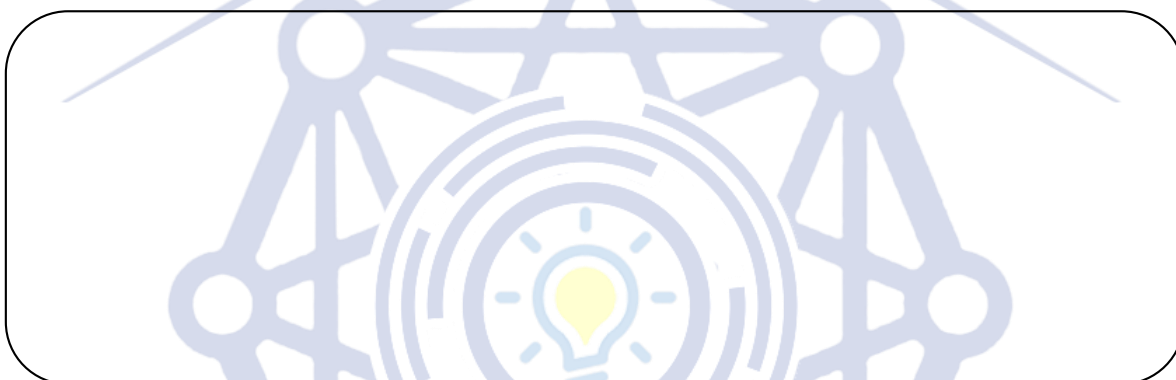
Bulbul chamanni

odam - Vatanni

o'z qadrini bilmas

sen tinch

3-topshiriq. Mening Vatanim mavzusida rasm chizing.

Bugungi kun talabi va bir qator xorijiy davlatlarning ta'lim tizimini o'rgangan holda ishlab chiqilayotgan darsliklarda boshlang'ich sinf o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, ijodiy faoliyat, tafakkur, tasavvur va mustaqil ishlash kabi ko'nikmalarni shakllantirish bosh maqsad qilib olingan. Ammo shunga qaramay biz har bir darslikdagi mavzularni, mavzu ostidagi ma'lumotlar hamda topshiriqlarni o'zimizning asosiy maqsadimiz uchun ham qo'llay olishimiz, kerakli tushunchalarni hosil qila olishimiz kerak. Demak yuqoridagi topshiriqlardan “Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini o'stirish” uchun qanday foydalansak o'rinli bo'ladi degan masala oldimizda turibdi.

Inobatga olishimiz kerak bo'ladi:

- ✓ 2-sinf O'qish savodxonligi darsligidagi “Vatanim- jannatmakon O'zbekistonim” mavzu uchun berilgan ma'lumotlar;
- ✓ Savol-javoblar;
- ✓ Topshiriqlarning bajarilish tartibi;
- ✓ Lug'atlar ustidagi ishlar.

Birinchi bosqichda: O‘quvchilar mavzu uchun berilgan matn bilan tanishtiriladi.

Ikkinchi bosqich: Matn bilan tanishganlaridan so‘ng matnni o‘zlashtirganliklari, yangi bilmalar asosida hosil qilgan fikrlari va xulosalari og‘zaki tarzda so‘raladi.

Uchinchi bosqich: O‘quvchilar nutqida mavjud, ammo leksik anglashilmagan so‘zlarning ma‘nolari yoritiladi.

To‘rtinchi bosqich: Matnda ishtirok etgan ayrim so‘zlarning turli xil shakllari ya‘ni ma‘nodoshlari birga tahlil qilinadi.

Beshinchi bosqich: Tushunish qiyinroq bo‘lgan so‘z (ta‘rifi o‘rgatilganidan so‘nggina) ishtirokida gap tuzishga o‘rgatiladi. Ushbu jarayon orqali biz darslikdagi bilimlardan og‘zaki nutqni o‘stirishda foydalangan bo‘lamiz.

Oltinchi bosqich: Maqollar nutq o‘stirishning samarali va qulay usuli hisoblanadi, sababi maqollarni har bir o‘quvchi o‘zlari qiziqqan holda izohlaydilar va buning natijasi sifatida bolalarda og‘zaki nutq faollashadi.

Yettinchi bosqich: O‘quvchining matnni qayta hikoyalashi, matndan olgan xulosasini bayon qilishi esa o‘quvchilar ongidagi fikrlarni tizimlashtiradi.

Og‘zaki nutqni yozma nutqda aks etirish ham o‘quvchilar nutqidagi mavjud muammo hisoblanadi. Agar hayotimizga, ta‘lim jarayonlarga nazar tashlaydigan bo‘lsak ko‘pchilik insonlar o‘ylagan fikrlarini tilda ifodalay olmaganliklari kabi, yozma nutqda ham xuddi shu holat ya‘ni fikrni yozma holatda ifodalay olmaslik holati mavjud. Mavjud muammolarni inobatga olib mashq darteridagi topshiriqlardan ham maqsadimizga oid vazifalarni ajratib olamiz.

Vatan so‘ziga ta‘rif bering! Topshiriq bajarilishi kerak.... va inobatga olish kerak.

- ✓ og‘zaki so‘ralganidan keyingina;
- ✓ Savolga mos javob ekanligiga ishonch hosil qilganlik;
- ✓ og‘zaki aytilgan fikrlar to‘liq holatda yozma nutqda aks ettirildimi?
- ✓ Yozma nutqda fikrlar aytilganidan ko‘ra ko‘proq yoritildimi yoki umuman mavzudan uzoqlashdimi?

Maqollar mazmunini to‘g‘ri tuzish! Ixtiyoriy maqol davomini mantiqan topish uchun taxminiy holatda nutqda shakllantirib olish, mazmunga ahamiyat berish, aloqadorligini isbotlay olish zarur. O‘qituvchi yuqoridagi amallarni namuna tarzda amalga oshirgach o‘quvchilarni ham topshiriqni bajarish tarziga jalb etishi

maqsadga muvofiq bo‘ladi. Aynan shu vazifani mustahkamlash maqsadida “**Mosini top**” metodini qo‘llashingiz mumkin.

“*Mening Vatanim*” mavzusida rasm chizish topshirig‘ini bajarishda ham birinchi qilishimiz kerak bo‘ladigan ish - rasm avvalo og‘zaki holda nutqda chizilishi, muhokama qilinishi, nutqiy kamchiliklar (gap tuzish, so‘z birikmalari hosil qilish; uslubiy jihatdan so‘zlarni to‘g‘ri tanlash) bartaraf etilishi shart!

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak boshlang‘ich sinf o‘quvchilar nutqini o‘stirish mavzuga doir barcha materiallardan foydalangan holda amalga oshiriladigan bo‘lsa, nutq o‘stirish rejali tashkil etiladi; nutqning (gap tuzish, so‘z birikmalari hosil qilish; uslubiy jihatdan so‘zlarni to‘g‘ri tanlash) ahamiyatli jihatlari bir nechta holatda izohlanadi; pedagogik faoliyatda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida jonli muloqot tashkil etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shakarov A.B, Ulashov X.A. “Nutq o‘stirishni ta‘minlaydigan omillar”.
2. “O‘qish savodxonligi”. Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining 2-sinf uchun mashq daftari/ U.B.Aydarova - Toshkent: “Novda Edutainment”, 2023-y.80 b.
3. “O‘qish savodxonligi”. Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining 2-sinf uchun darslik/ U.B.Aydarova - Toshkent: “Novda Edutainment”, 2023-y.- 80 b.
4. Тураназарова, Н. (2023). Pisa xalqaro baholash dasturida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini baholashda foydalaniladigan topshiriqlar ustida ishlash. Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире, 1(4). <https://doi.org/10.47689/STARS.university-pp120-123>
5. <https://ziyonet.uz/ru>

Research Science and
Innovation House

